

CRISTINA GATELL
GLÒRIA SOLER

AMB EL
CORRENT DE PROA

LES VIDES POLÍTiques
DE JAUME VICENS VIVES

BARCELONA 2012

QUADERNS CREMA

Publicat per
QUADERNS CREMA
Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 147 107
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 2012 by Cristina Gatell Arimón i Glòria Soler Cera
© d'aquesta edició, 2012 by Quaderns Crema, S.A.U.

Drets exclusius d'edició:
Quaderns Crema, S.A.U.

A la coberta, Jaume Vicens Vives navegant amb el seu llaüt *Falcó*
per la badia de Roses cap a l'any 1956

ISBN: 978-84-7727-527-5
DIPÒSIT LEGAL: B. 9149-2012

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA EDICIÓ *maig de 2012*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

PRÒLEG

Mai no he sabut ben bé per a què serveix un pròleg. De fet sempre he cregut que els pròlegs solen produir més perjudicis que no pas beneficis en els llibres prologats. Els danys col·laterals provocats pel foc pretesament amic estan perfectament documentats i provats des de fa temps.

En realitat, si hom analitza el contingut de la immensa majoria de pròlegs, aquests efectes perniciosos no poden sorprendre ningú: d'entrada el prologuista sol pretendre resumir en unes quantes pàgines allò que a les autores o als autors del llibre els ha portat anys d'estudi i moltes hores d'esforç pacient per condensar en uns centenars de pàgines; no cal dir que el resum deixa el llibre sense matisos, sense substància i, en definitiva, sense vida. En segon lloc, el prologuista sol destacar alguns aspectes del llibre que considera especialment rellevants; ho fa, però, a partir de les seves dèries personals de manera que el que destaca és allò que l'autor mai no hauria destacat. Normalment també improvisa alguna crítica per demostrar la seva autoritat en la matèria—per això li han encarregat el pròleg!—i, finalment, presenta l'autor o autors, malgrat que molt sovint en l'àmbit objecte d'estudi són molt més coneguts que no pas el qui prologa el llibre. La conseqüència de tot plegat és obligada: l'hipotètic lector, en lloc de veure's esperonat a llegir el llibre, perd el seu interès inicial i opta per lectures alternatives més prometedores.

En el cas present aquests perills s'agreugen de manera exponencial ja que el prologuista no és especialista en la matèria objecte d'anàlisi. En efecte, jo no sóc historiador ni polític ni menys encara el que els francesos denomi-

nen, una mica pretensiosament, un *maître à penser*. Malgrat els meus treballs inicials sobre el franquisme, des de fa dècades el meu únic ofici és tan sols el de jurista. No en tinc d'altre.

El que he dit fins ara em fa tenir l'esperança que el lector avisat haurà ja deixat de llegir aquest pròleg i s'haurà posat a fer allò que realment ha de fer: començar a llegir el llibre.

Si ho fa, com espero, es trobarà amb un llibre excel·lent, de lectura apassionant, realitzat per dues historiadores, que no necessiten la meua presentació, que darrerament s'han especialitzat en el difícil gènere de les biografies en el qual han obtingut ja un notable reconeixement, sobretot arran dels seus estudis sobre l'historiador Miquel Batllori¹ i sobre Martí de Riquer, historiador de la literatura i filòleg.²

El llibre analitza, per primera vegada en la nostra historiografia, de manera monogràfica i exhaustiva, el pensament polític i l'activitat política de Jaume Vicens Vives. De fet, però, a diferència del que sol ser habitual en els estudis sobre pensament polític, no es limita a analitzar el contingut de la ideologia i l'actuació polítiques de Vicens Vives i el context que contribueix a donar-los sentit, sinó que va més enllà i estudia també les motivacions personals i les causes objectives que poden explicar el perquè de les opcions ideològiques adoptades i de les activitats realitzades. En aquest cas, es tracta de les opcions preses per una persona que va tenir una influència política molt notable durant els anys quaranta i sobretot cinquanta del segle passat i que, de manera totalment excepcional a Catalunya, va continuar

¹ Batllori, Miquel, *Records de quasi un segle*, Premi Ciutat de Barcelona de Literatura Catalana 2000, Quaderns Crema, Barcelona, 2000.

² Gatell, Cristina i Soler, Glòria, *Martí de Riquer. Viure la literatura*, Premi Gaziol de Biografies i Memòries 2007 i Premi Duran i Sanpere, La Magrana, Barcelona, 2008.

influint amb posterioritat, tant en el moment de la restauració de la Generalitat, com en les etapes de la seva consolidació institucional, arribant fins a l'actualitat, ja que encara avui el seu pensament polític continua essent objecte d'estudi i de reflexió. El subtítol del llibre, *Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*, semblaria voler destacar la importància d'aquest segon nivell d'anàlisi, que constitueix una dimensió d'estudi en si mateixa valuosa i que, a més a més, en aquest cas, contribueix de manera decisiva a completar el que podríem denominar la biografia «global» de Jaume Vicens, tot aportant i analitzant documents fins ara molt poc coneguts o fins i tot inèdits.

Cal reconèixer que la tasca que es van proposar dur a terme les autores era d'entrada complexa i arriscada. Les dificultats derivaven, principalment, de les característiques certament singulars de l'objecte d'anàlisi: una ideologia i una activitat polítiques desenvolupades en un context molt proper en el temps però en el fons radicalment diferent de l'actual. En efecte, es tractava d'analitzar una ideologia i una activitat polítiques desenvolupades en el context d'una postguerra llarguíssima i d'un règim dictatorial guiat per una voluntat literalment devastadora de la realitat precedent; un context, en definitiva, que condicionava de manera determinant no solament la manera de fer política, sinó també la de pensar-la, d'exposar aquest pensament i fins i tot de precisar el contingut dels programes d'acció política que havien de donar-hi aplicació pràctica.

Alguns exemples, perfectament exposats en el llibre, poden ajudar a il·lustrar el que vull dir. Pel que fa, abans que res, a la manera de fer política, cal tenir present en tot moment que la censura, la repressió policial i el retrocés polític provocat per la dictadura franquista van reduir l'acció política—i no només la de l'oposició—a un tipus d'activitats que avui podrien semblar prepolítiques i que, en tot cas,

en un context democràtic desenvolupen un paper molt secundari. Em refereixo, per exemple, a les reunions en domicilis particulars d'un nombre reduït de persones, que sovint, com explica bé el llibre, persequien com a únic objectiu obtenir informació o com a molt fer una anàlisi de la situació política sense arribar quasi mai a elaboracions teòriques complexes i menys encara a articular plans d'actuació a mitjà o a llarg termini. El mateix es podria dir respecte del protagonisme que com a subjectes polítics tenien les elits i grups molt minoritaris o també el relleu que, com a conseqüència, s'atribuïa a la formació d'aquestes elits, o l'obsessió per «fer de pont» entre espais polítics diversos ni que fos amb el simple objectiu de tractar d'evitar l'aïllament i l'atomització de les forces i les conseqüències nocives que d'aquest fet se'n derivaven.

Jaume Vicens Vives, com demostren les autores, va excel·lir en totes aquestes activitats. Per exemple en la formació de joves universitaris i sobretot de joves procedents de la burgesia que, al seu parer, havien de convertir-se en la minoria dirigent de Catalunya. De fet, Vicens sempre es va mostrar reticent en relació amb els partits polítics—una reticència que sovint va ser mútua—, malgrat que va mantenir relacions molt fluides amb membres de quasi tots els partits—sens dubte les relacions amb Josep Pla i posteriorment amb Josep Tarradellas devien refermar aquestes previsions. Tanmateix, cal ressaltar que al final de la seva vida, malgrat la seva permanent propensió a donar relleu als grups minoritaris, com a mínim en dues ocasions va intentar, sense gaire èxit, crear plataformes polítiques més àmplies. I va destacar també i molt especialment en el seu paper de «pont» o més ben dit, per evitar tota connotació passiva gens adient amb el personatge, el seu paper de «nexa d'unió» entre els més diversos col·lectius: entre l'interior i l'exili, entre Tarradellas i sectors eclesiàstics—espe-

cialment montserratins—, entre partits, entitats culturals, professionals, esportives... d'arreu de Catalunya i, molt destacadament, entre Catalunya i això que amb tota propietat en deien i en continuem dient «Madrid».

Va excel·lir en aquesta activitat per diversos motius: en primer lloc, perquè la majoria d'aquestes «estratègies» polítiques responien a algunes de les seves conviccions polítiques més profundes. No eren simples mals menors que calia assumir com a inevitables i emprar com a mers instruments per assolir altres fites. Estava convençut del paper rellevant reservat als grups minoritaris en les circumstàncies de l'època i més encara de la necessitat que tenia Catalunya de mantenir un contacte estret amb Madrid. De fet, com veurem, la participació de Catalunya en la governació de l'Estat va ser una de les propostes polítiques que va mantenir des de l'inici sense defalliment.

En segon lloc, va excel·lir també com a conseqüència de les característiques que definien la seva personalitat desbordant: l'optimisme radical, la confiança en ell mateix, l'activitat frenètica, la seva presència física i, en definitiva, el seu tarannà de líder. El llibre contribueix a perfilar de manera acabada aquests trets de la seva personalitat, que, si bé en algun moment li van suposar algun llast a l'hora d'assolir algun dels seus objectius polítics, finalment van ser també decisius a l'hora de d'assegurar-li un protagonisme especial en totes aquestes activitats polítiques.

De fet, si a això hi sumem el prestigi que va assolir com a historiador des de molt jove i la utilització de plataformes de difusió molt potents per a l'època, que va saber construir o utilitzar com ningú més (universitat, publicacions periòdiques, llibres de síntesi, contactes amb professors i personalitats rellevants en el món de la cultura tant europeus com finalment també americans, etcètera), podrem entendre com Vicens Vives no solament va tenir

un paper protagonista, sinó que va esdevenir una peça quasi imprescindible amb la qual calia comptar—*nolens volens*—per fer la política, primària si es vol però molt complexa i complicada, que es feia en aquell moment històric.

Però, si la manera de fer política era singular, també ho era, com dic, la manera d'expressar les posicions ideològiques i les reivindicacions polítiques. I no em refereixo només al seu caràcter críptic i parcial, sinó també al fet que sovint aquest pensament polític es confonia deliberadament amb plantejaments i reivindicacions de caràcter cultural, acadèmic, laboral o de qualsevol altre tipus com, per exemple, esportiu (des de l'excursionisme fins al futbol). Si abans hem parlat de prepolítica, aquí es podria alludir a la parapolítica, a la política plantejada i feta des d'altres àmbits.

Tanmateix, això no vol dir que durant el franquisme els àmbits no estrictament polítics no tinguessin substantivitat pròpia ni, per contra, que qualsevol plantejament o reivindicació social respongués a plantejaments polítics de fons i estigués incardinat en alguna ideologia política elaborada i en algun programa d'acció política complet i perfectament articulat. Precisament un dels problemes que planteja l'estudi del pensament polític i de l'activitat política en un context dictatorial és el de determinar quins plantejaments i reivindicacions no estrictament polítics, o aparentment no polítics, responien en el fons a una finalitat política o, com a mínim, reflectien una determinada ideologia política.

Certament també en un context democràtic sovint resulta complicat atermenar, amb el grau de seguretat que exigeix l'anàlisi científica, quin àmbit correspon pròpiament a la política i quin a altres activitats socials que confronten amb la primera. Tanmateix, en aquest context, la ideolo-

gia i la pràctica polítiques tenen un component de cosmovisió, d'aproximació global als problemes socials, que els dóna una especificitat pròpia, diferenciada dels altres àmbits socials amb els quals estan íntimament relacionades. En canvi, en un context dictatorial com el franquista, la distinció entre el pla polític i el cultural, l'acadèmic o el de la defensa de la llengua catalana esdevé enormement aleatòria. Sens dubte, i també en aquest mateix context, a l'hora d'analitzar el pensament i l'activitat política d'un personatge determinat resulta imprescindible fer la distinció tan exacta com sigui possible entre el vessant polític i el que fa referència a altres àmbits socials, malgrat que en fer-ho cal que hom sigui conscient, com ho són les autores, que en un sistema dictatorial la manera de fer, de pensar i d'expressar la política es fragmenta, i els fragments (culturals, acadèmics, etcètera) solen adquirir més relleu polític que la cosmovisió, que en teoria és la característica diferencial del plantejament polític.

El cas de Jaume Vicens és, també aquí, un exemple paradigmàtic de la dificultat de destriar els àmbits polítics d'altres àmbits de pensament i d'actuació. ¿En quina mesura els seus primers plantejaments i les seves primeres reivindicacions de tipus acadèmic o de defensa de la cultura catalana o de defensa de la llengua, responien a un plantejament prou elaborat, general i complet per poder ser qualificats de polítics? ¿Quina ideologia política reflectien, si és que en reflectien alguna? D'altra banda, no es pot oblidar que Vicens Vives sempre va emprar la història com a argument per bastir les seves construccions polítiques i, a la inversa, com destaca Ernest Lluch, va emprar la política per bastir les hipòtesis de la seva recerca científica, sobretot a partir de finals dels anys quaranta. Sempre va emprar la història com a font d'inspiració i com a instrument de divulgació del seu pensament polític i, com ja he dit, va

fer del seu indubtable prestigi com a historiador la base per fonamentar la seva influència política. Des d'aquesta perspectiva, resulten summament interessants les pàgines del llibre que van mostrant el procés de construcció de la ideologia política de Vicens Vives a partir, precisament, dels seus llibres de síntesi històrica (les dues edicions de la *Aproximación a la Historia de España*, les dues edicions de *Noticia de Catalunya*, el capítol *Espagne* publicat dins la col·lecció d'Història d'Europa de l'editor Marzorati, el llibre *Industrials i polítics*) i dels seus nombrosos articles periodístics, especialment els publicats a la revista *Destino*, o de les seves nombroses conferències.

En tercer i darrer lloc pel que aquí interessa, el context històric també condiona el contingut i la precisió dels programes polítics. En efecte, als ulls del lector actual, que en la seva immensa majoria no va viure les primeres dècades del franquisme, pot sorprendre d'entrada el contingut elemental i extraordinàriament sintètic que tenien els programes d'acció política d'aquesta època. Tanmateix, també aquí el context ajuda a explicar aquest fet i contribueix a fer llum a l'objecte d'estudi. El contingut bàsic i escarrit dels programes responia no només a una actitud defensiva enfront a les pràctiques repressives policials, sinó també a raons més de fons com, per exemple, el fet que en una conjuntura de desfeta política total, en una situació en la qual es partia de zero, calia començar per reivindicar allò que era més essencial, i a més calia fer-ho posant èmfasi en els aspectes compartits—sempre tan difícils de trobar a Catalunya—, calia insistir en els punts, encara que fossin pocs, que podien obtenir un grau més elevat de consens, tot evitant de plantejar qüestions més concretes sobre les quals les discrepàncies podrien ser superiors. En les circumstàncies de la llarga postguerra especificar programes podia ser, a banda de perillós, innecessari i fins i tot contraproductent.